

ACC. N:R M. 15878: 1-41.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Kils Månsson, Lösdala*
Härad: *V. Göinge* Berättare: " " "
Socken: *N. Mellby* Berättarens yrke: *Lantbrukare*
Uppteckningsår: *1963* Född år *1888* i *N. Mellby*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-41. LMF 73

29/11-63

Skriv endast på denna sida.

När den nya tiden kom bygden:

Har läst igenom frågelistan och den omspanner verkligen ett brett register. Bland ehskila personer i bygden som varit föregångsmän kan vi först nämna Lagmannen och Riddaren O. Rönström på Fredriksberg. Han var född 1774 och dog 1846 på sin gård. Han ägde en stor del av socknen, Fredriksberg med tillhörande torp och hela sösdala by vars 16 bönder gjorde dagsverke åt honom. Därtill ägde han Korsaröds gård i Tjörnarps socken också där med torp och utgårdar. I Korsaröd står ännu ett par stora gråstenslängor som han byggt, den ena 1793 och den andra 1795 och är av betydande storlek. Rönströms verksamhet rörde sig dock inte så mycket på jordbrukets område. Det var hans lagkunskap och skrivkunnighet som kommer till synes när man studerar de äldsta sockenprotokollen. Ett förslag om upprättande av ett sockenmagasin, kom just från honom, som dock ej gick igenom.

Det var också under Rönströms tid som en mättningskommission hade att reglera gränserna mellan socknarna som då i långa stycken fick ~~helt~~ helt ny stakning. Denna kommission höll till på Fredriksberg och det är troligt att lagmannen tillhörde denna kommission som därvid

1
Sug 73

kunde dra nytta av hans skrivkunnighet . År 1801 träffar vi på Rönström som i skrivelse till sockenstämman drar fram en fattigvårdsfråga närmast föranledd av det rådande ohämmade tiggeriet som florerade inom socknen . På 1830-talet härjade koleran i Kristianstad med omnejd och sockenborna i N.Mellby gick i dödlig förskräckelse att farsoten skulle komma till bygden och vidtog åtgärder för att möta dess eventuella ankomst. När sockenstämman år 1831 på kungl,befallning valde sin första "Sundhetsnämnd," blev lagman Rönström ordf i denna nämnd. Det var säkerligen ett uppdrag som tarvade mycket arbete .Flera sjukhus fick göras i ordning i bygden och varje åbo blev ålagd vid lämpligt vite att anskaffa och ha till hands minst två och varje torpare minst en filt bräder att användas till likkistor. Självt köpte socknen 10 tilter bräder att ha i beredskap åt de fattiga. På vissa ställen skulle man ha en pimpekärra i beredskap (antagligen att köra ut liken på.Ett sockenapotek upprättades o,s.v. Skulle någon från socknen köra ner till Lund eller Malmö fick man gå till Rönström och få intyg om smittofrihet . Ett par sådana intyg finns i behåll och är intressanta aktstycken

från denna svåra tid. Ett av dessa intyg lyder.

Innehafvaren häraf torparen Anders Andersson från Mellby socken i Västra Göinge härad, lämnas det intyg , att ej mindre han själf och dess husfolk äro friska och sunda ,än jämväl att sundhetstillståndet i berörda socken är i allmänhet godt och varken Cholera Morbus eller annan sjuklighet af någon beständig art därstädes Gudi lof ännu ej visats ,hvilket alltså var och en som (det) vederbör härigenom tillkännagifes.

Fredriksberg den 5 oktober 1834

O Rönström

Lagman och ordförande i Norra Mellby Sundhetsnämnd

(Lacksigil)

Intyget uppvisat i Norra vaken i Lund den 7 oktober 1834 på såväl nedresan som på hemresan.

Att Rönström var en vaken verksam man det framgår av de många skrivelser som han lämnade fram till sockenstämmorna och i de flesta fallen spårar vi att han var långt före sin tid och kom med förslag ^{som} längre fram blev en verklighet såsom sloandet av patronatsrätten för ägarna till Maglö och rösträtt för allmogen m.m.

~~och skrivlampighet~~ . En annan storman i socknen var friherre Ernst Wrede på Mellby gård. Han var född 1819 och dog 1875. Som jordbrukare var ^{han} långt utöver det vanliga och hade Mellby gård i så utmärkt skick så den har inte varit i sådant skick vare sig förr eller senare . Han odlade, märglade, byggde stora hus på gården som ännu bär hans initialier och hade mycket folk i arbete och fick väldiga grödor . Han blev därtill kommunens förste kammalarordförande 1862. På den tiden skötte en sådan kommunalman även stämman och fattigvården och förde räkenskaper. År 1863-alltså i år för jämt 100 år sen-var han med och bildade det sockenbibliotek som ännu är i verksamhet i långt större omfattning än vad man kunde ana i början .

En tredje som var särskilt utmärkande och verksam för bygdens utveckling var F. O. Kruse. Han var grosshandlareson från Malmö-fadern hette Lars Petter Kruse- . Efter Lagman Rönströms död 1846 ägdes Fredriksberg av en lantmätare som hette Corts i ett par år men bodde där aldrig - När gården blev till salu köpte L.P. Kruse , Malmö, Fredriksberg till sin andre son Frans Oscar Kruse som flyttade dit 1848.

Som tidigare nämnts var gården stor och hela Sösdala by hörde dit också och bönderna utgörde dagsverke på gården för sina hemman . De var 16 stycken. Enligt mönster från Rutger von Maklean på Svaneholm vid Skurup lät F.O.Kruse utskifta byn till enskifte så att den gamla byn bestående av små låga byggnader tätt sammanflyttades uttill enskilda hemmanslotter trängda i ett s.k. byhem. Det skedde åren 1852-1853 och blev upptakten till ett omfattande nybyggnads och odlingsarbete .

Kruse odlade mycket också själv och anlade vägar och år 1858 började han bygga en helt ny gård som bär hans namn Oscarsfarm . Det sist han byggde var den stora fina boningslänga som ännu står som en prydnad för bygden . Kruse flyttade från Fredriksberg till sin nya fina gård 1861 och byggandet hade då pågått samtidigt som järnvägen anlades och stationen byggdes som sedan blivit Sösdala samhälle och nu huvudort för hela storkommunen . Kruse var mycket verksam för att få järnvägsstationen byggd där den nu är . Skänkte mark till samhällets torg o.s.v

När Sösdala Sparbank stiftades 1875 var också Kruse med bland stiftarna.

Han var också med bland stiftarna av det förutnämnda sockenbiblioteket 1863 . Allt Kruses byggande och odlande och anläggande av vägar kostade mycket pengar och Kruse kom i ekonomisk misär och måste sälja sin fina gård och flyttade från orten . Han kom dock igen om några år och bosatte sig på Sösdala nr 14 ett av de hemman som inte blivit sålt 1852-53 här bodde han till sin död 1901. Kruses största insats för bygdens utveckling var allt det enskifte han genomförde , och det sammanhanget kan vi nämna att enskifte genomfördes för Skea by 1936 . Ljungarum enskiftades 1868 . Björkeberga enskiftades 1892 alltså betydligt senare än de övriga byarna. Vannaröds by enskiftades aldrig på samma sätt som de övriga byarna i socknen. Vid ett arvskifte efter en friherrinna Wrede delades Vannaröds ^{by} till tvänne gårdar -Vannaröd och Ekedal , vilket inte hindrade att Ekedal år 1909 när det blev modärnt med "egnahem " styckades till ett 15-tal egnahem. Både lagman Rönström och Kruse får väl räknas till inflyttat folk Wrede däremot var kommen från Maglö och troligen också född där då hans far generalmajoren Fabian Ernst Wrede bodde på maglö .

Eljest torde ingen inflyttning skett som haft så stor betydelse att den satt några särskilda spår efter sig för bygdens utveckling. . Folkskolan som nyhetsförmedlare ? Ja det kan man säga att den varit i högsta grad. Den första skola som omtalas här i socknen började 1816 då en skollärare anställdes och så indelades socknen i sex rotar och i dessa rotar ^{fick läraren} allternerna omkring och hålla skola. Fyra år tidigare hade socknen byggt ett fattighus i N.Mellby by och på loftet i detta fattighus inredde man ett rum för skolmäster att ~~bo~~ bo i. Den obligatoriska skolan kom till 1842 trots hårt motstånd från allmogens sida . Dåvarande kyrkoherden Fredrik Horney var dock den som lyckades få genomfört den första folkskolestadgan här . Betydelsen kan knappast överskattas då folk från och med nu kunde få lära sig läsa och skriva och fick vidgade möjligheter att skaffa sig kunskaper .

De gamla handlingarna från denna tid och dessförinnan talar sitt tydliga språk om hur okunnigheten var stor. När de gamla gubbarna skulle skriva under vissa handlingar (som de troligen inte kunde läsa) hade de bara lärt sig att skriva ett par tre

bokstäver som var begynnelsebokstäverna till deras namn J.H s som han vara Jöns Håkansson. t.ex. Tidigare kunde man t.ex. få läsa i protokollen att en man i Adseke blev vald till nämndeman därför att han kunde läsa och förde en kristlig vandel . Det var alltså något ovanligt att en odalman kunde läsa, i äldre tider.

När kommunallagarna 20 år senare trädde i kraft var folkbildningen så pass god att det kunde väljas förtroendemän som kunde sköta de kommunala angelägenheterna . I N. Mellby blev det dock en adelsman, Ernst Wrede, som först fick axla uppgiften som kommunalordf. och han hade tydligen fått bättre skolutbildning än folk i allmänhet . I Tjörnarp var det också en herreman som blev den förste kommunalordf, nämligen Nils Rudolf Kruse (bror till F.O.Kruse på Fredriksberg) som bodde på Gunnarpsgården. I Häglinge en annan grannsocken , blev lantbrukaren och kopparslagaren G. Sjöström den förste kommunalordf, han var lite herreman han också och tillhörde en betydande släkt och hade bröder som var jurister , länsmän o.s.v. och hade allt fått en bättre skolutbildning än folk i allmänhet. Man kan gott säga att genom skolans inflytande

Följde större allmänbildning och större förmåga att inhämta vidare kunskaper det växte upp ekonomiska och ideella föreningar i mängd som inte varit tänkbara tidigare.

Vad "stan" och de uppväxande stationssamhällena haft för betydelse? Före järnvägens tillkomst 1859 betydde nog inte staden så mycket då det var ett stort företag för härvarande befolkning att färdas t.ex till Lund, Malmö och Kristianstad. Hässleholm är ju ett år yngre än Sösdala som järnvägsstation räknat. Sedan järnvägen kom till Sösdala (den invigdes i juli månad 1859) började en helt ny tidsepok för bygden. Skogen, som inte förut haft så stort värde, mer än till det som gick åt till bränsle på gården och till reparation av byggnader och någon gång till nybyggnad, den blev nu mera värd när den kunde säljas till städerna och fraktas dit på järnväg. Det fanns gott om skog i socknarna här omkring. Matteröd, Brönnestad, Tjörnarps, Häglinge och så vår egen socken förstås. Fram på vårkanten blev det väldigt stora vedupplag i Sösdala, resultatet av vinterns huggningar, och det lastades ved så gott som hela året för transport ner till Lund och Malmö per järnväg.

För de bönder som hade skog på sitt hemman blev det nu bättre inkomster och jämn syselsättning året om då det arbetades på jordbruket under sommaren och under vintern i skogen. Sösdala blev också centern för en betydande handel med smågrisar. Den började på så sätt att några knepiga smålänningar reste hit ner, vår och höst och köpte smågrisar som pr järnväg fraktades upp till mellansverige där de avyttrades. Snart började bygdens eget folk handla med smågrisar och "sösdalagrisar" blev ett allmänt känt begrepp i hela Sverige. Sedan 1944 är Sveriges Smågriscentral förlagd till Sösdala och härifrån dirigeras grisar till hela landet och för närvarande är omsättningen omkring 60 millioner kronor.

Förbindelsen med städerna blev bättre sedan ~~järn~~ järnvägen kom både vad nu gäller avgående gods och varor som kommer hit utifrån. Vid stationssamhällena växte det också upp en livlig handel och hantverket blev i stort sett förlagt till stationssamhällena.

Ekonomiska och ideella föreningar kom till den ena föreningen efter den andra. Sösdala stationssamhälle som växte upp på en sur och stenig fäladsmark, en knapp kilometer från den gamla by med

samma namn har nu tre banker, förutom postens, Fem skolor i tre byggnader, Apotek och provinssiälläkare, ett hotell och så där ett 30-tal affärsmän m.m. Flera småindustrier och ett par större sådana såsom Dux sängfabriker, Backers Elektrovärme.

Något umgänge med stadsbefolkningen kan man knappast tala om utöver det som sammanhänger med släkt och familjeband som knutits över gränserna då det ju alltid blir umgänge mer eller mindre livligt.

En föreläsningförening är verksam här sedan mer än 30 år tillbaka och avverkar en 12 föreläsningar om året och de flesta föreläsarna kommer nerifrån Lund och andra lärdomscentra. Något umgänge mellan herrskap och bönder förekom nästan inte i äldre tider.

Herrskaperna hälsade på varandra och bönderna bjöd ihop varandra vid högtidliga tillfällen. På de senaste 40 åren har det skett stora förändringar när det gäller umgängesgrupper. De bildas numera inte så mycket efter social ställning utan mera efter gemensamma intressen. Nykterhetsfolket triv ju bra ihop och umgås därför.

Frikyrkofolket håller nog ännu mera samman och kommer ihop i helg och söcken. så har vi sportfolk, affärsfolk, hantverkare

och folk som är i släkt på något vis. Familjerna knytes samman genom giftermål och de hälsar på varandra vid familjehögtider.

Det gamla byalaget som gilleslag har så gott som helt upphört. I Sösdala gamla by hölls den sista byastämman med en stor festlighet så sent som 1953 strax före jul -alltså för tio år sen- och anledningen var att man ville fira 100-årsdagen ^{av} då byn enskiftades.

Den stämman hölls på St.Hotellet och då förekom sång och musik deklamation och föredrag över byns historia . Byns Älderman hette Bernt Kjellsson och det är hans förtjänst att byastämmans tradition hållits vid makt . Byn äger ju vissa delar gemensamt som inte utskiftades 1853. Det är grustag, sandtag och lertag och även om grus och lertag användas längre så växer det lite skog på dessa allmänningar och den kan allt ge lite avkastning en och annan gång och det lilla som kommer in lägges på hög och blir en liten kassa så småningom . Så kan det bli utdelning i någon form antingen i reda pengar eller också som nu sist i natura ,ett"byagille" .

Tidigare hade man också utgifter då byalaget fick hålla en snöplog som ju förbrukades och fick ersättas med en ny eller också

repareras.

Denna form av väghållning har helt upphört sedan först häradets vägstyrelse och sedan Staten övertagit vägunderhållet . I Sandåkra en annan by i norra delen av socknen hade man ett majgille den 1 maj då man hade att besluta om byns enskilda angelägenheter och de var inte många . Det gällde också här snöplogen och allmänningarnas avkastning och för övrigt kom man bara tillsammans och hade festligt .

Var det t.ex. 7 gårdar i byn så var det liksom en oskriven lag att de olika gårdarna bjöd på majgille i tur och ordning ,alltså kom turen igen vart 7-de år . Det är allt drygt 50 år sen det var något sådant majgille i Sandåkra . I Sösdala by var sammankomsterna enklare ,man kom ihop till en kopp kaffe ,talades vid och gick sen hem igen. Bernt Kjellsson, som varit den sammanhållande kraften i Sösdala gamla by när det gällt att hålla denna gamla tradition vid makt, han dog förra året och trots påstötningar från min sida har det inte blivit något nyval av ålderman ännu .

Sättet att handskas med pengar har förändrats mycket . Tjänster och gentjänster brukade avlösa varandra förr och byte av arbets- hjälp var vanligt ett gott stycke in på detta århundrade .

Om det t.ex. skulle uppföras en byggnad på en gård så lejde man förstås en timmerman som stod för ledningen av bygget ,men för övrigt hjälpte grannarna till ,särskilt när huset skulle resas och det behövdes många på en gång för att resa upp väggar och tak .

Då gick vanligen alla grannarna dit och hjälpte till en dag eller två allt utan annan betalning än ett"resegille" ,och den som hjälpte till behövde kanske ingen gentjänst av denna sort på flera år. Vid tröskning och potatisplockning var arbetsbyte mycket vanliga .

Stugornas folk ,som hade en en liten jordbit och på den kunde hålla sig med en ko och en gris , de fick alltid sin lilla åker körd av någon granne som hade hästar. Han fick också skjuts till sin torv och ved som han behövde för vinterbruk allt utan betalning med pengar ,men gjorde dagsverke när så behövdes i gentjänst.

Det gick alltså utan pengar att klara upp sådana mellanhavanden.

Har räknat ut att det var en vändpunkt i detta system vid första världskriget som bröt ut 1914 . De hastgt stigande priserna på allting förryckte alla förutvarande normer i den dagliga sammanlevnaden . Då började avlöningarna i natura att upphöra och det blev tal om pengar i alla sammanhang.

När den första handelsboden började ?
Frågan är svår att besvara. I Sösdala gamla by var det både gästgivargård, lanthandel och jordbruk på ett och samma ställe och innehavaren på 1840-talet hette Johan Nilsson . Han hämtade sina varor i Malmö hos förutnämnde grosshandlare L.P.Kruse och det fick ske genom att köra landsvägen dit ner den ena dagen och skjutskarlen låg över hos firman till nästa dag då han körde hem igen med sitt lass. Det var genom denna handlare-Gästgivare som L.P.Kruse fick vetskap om att Fredriksberg var till salu , reste hit upp och köpte gården till sin andre son Frans Oscar Kruse som flyttade hit upp 1848. I Mellby kyrkby fanns det också en handelsbod och den äldste innehavaren där hette S.Andersson som var en gammal man i min barndom . Mellbyaffären finns ännu och det har blivit en till under seanare år . Affären i Sösdala gamla by flyttades fram till stationssamhället så fort det började bli bebyggt där. I Tjörnarp stationssamhälle hette den äldste kände handlaren Per Jönsson och hans affär kom säkert till något senare än de som startade i vid Sösdala station ,då Tjörnarp till en början endast var en hållplats

där endast en del tåg stannade . Per Jönssons affär övergick sedan till hans svärson Malkolm Johnsson som drev affären i många år. Affären finns ännu fast edt varit ombyte på innehavare några gånger.

Att dessa lantbutiker medförde vissa förändringar i levnadsvanorna är alldeles säkert . Det kom hem en och annan sak som man inte sett förut och som man köpte hem . Det hemvävda fick i många fall maka åt sig för "köpetyg" och redskap som smeden och andra hantverkare fabriserat ersattes med fabriksvaror ,så nog blev det förändringar i mångt och mycket. En hemmagjord grep t.ex. kunde ju inte jämföras med de smäckra och välformade grepar från fabriker som köptes i butiken och lika dant var det med övriga redskap .

Att förändringen kom i samband med goda år är alldeles självklart. Bonden har^{de} förr i världen mycket litet kontanter att röra sig med .

Det som kunde säljas var en och annan gödkalv ,lite hemkärnat smör och lite säd på hösten ,allt oerhört billigt. Min far som började som egen lantbrukare 1877 talade ofta om under djup rörelse hur knalt och uselt det var i början . På 1890-talet blev det ett mejeri i Sösdala som drevs i enskild regi. Lite längre fram 1896

ACC. N:R M. 15878:17.

bildaes ett Andelsmejeri i Sösdala gamla by och det är ännu i gång . Först då kunde det bli någon inkomst från korna och om än mjölken endast kostade 6 öre litern blev det ändock en liten månadspeng 12 gånger om året. Det byggdes en stärkelsefabrik i Tjörnarp och så blev det avsättning för potatisen och denna odling tog fart och blev till mycken välsignelse då man kunde få in en samlad peng på hösten att betala räntor med och annat. Än så länge fick man släja sina slaktdjur, kor och svin, till enskilda uppköpare men ofta till dåliga priser och det var en lyckoträff om man fick den betalning man egentligen skulle ha ,det berodde på om man var vaken och följde med prisutvecklingen . När det blev slakterier som utan vidare tog emot allt var djur bonden kunde avyttra till exakt bestämda priser för alla blev det bättre .

Hur jordbruksförbättringarna började ?

Tiden omkring sekelskiftet var en märklig tid på flera områden inte minst på jordbrukets som då upplevde en nyfaningens tid.

Vad redskapen beträffar så kom det mycket nytt som ersatte det gamla.

Fjäderharven med sina breda fjädrande pinnar beredde en härlig

såbädd jämfört med den gamla "klösen"sorglig i åminnelse. Trä-
årder och träharv ersattes med järnårder och 60 eller 80 -pinnars-
harv med stor arbetsbredd för lättharvning och det kom nya plog-
typer som var betydligt överlägsna de förutvarande. Kunskapen om
hur jorden skulle skötas var gammal och föråldrad och bestod i att
man lärt från far till son om hur man skulle bruka redskapen.

På den tiden var det mycket sällsynt att jordbrukarungdomen fick
någon utbildning på folk och lantbruksskola , fast sådana funnits
rätt länge vid sekelskiftet . Önnestads Folkhögskola som är en av
de äldsta i landet lär ha börjat 1868. Hushållningssällskapet är
något äldre och i början på 1900-talet hade detta sällskap jord-
brukskonsulenter anställda, som genom att besöka landsbygden och
där hålla kurser om jordbruk gjorde stor nytta. En av dessa var
Viktor Ekerot , en man som uträttat mycket för jordbrukets utveck-
ling i det här länet genom de kurser han höll ute i bygderna.

Har räknat ut att det var år 1904 eller 1905 som Ekerot höll
en lantbrukskurs i Sösdala som varade en vecka. Den drog mycket
folk och intresset steg dag efter dag . Det var lantbrukare i alla

åldrar och deras söner och även drängarna fick fritt och kom med och hörde på Ekerots glödande vältalighet , och vad han hade att säga var nytt för de flesta. Två a tre föredrag på en eftermiddag och dikussioner dess emellan hörde till ordningen för dagen och under förmiddagarna gjorde han besök ute hos lantbrukarna i bygden för att se hur de hade det och för att ge råd. Här på kursen fick man veta hur det gick till att förbättra myllan på magra sandjordar genom att odla lupiner och plöja ner dessa som gödsel. Hur styva lerjordar kunde bli bättre genom att använda rikligt med torvstö i gödseln. Gödselvården var ett av ämnena som behandlades och Ekerot sparade inte på satirets gissel när han beskrev den tidens sockertoppformade gödselhögar ,där gödseln trillade lös på toppens sidor och hönsen gick och sprätte i ytlagret dag efter dag. Sol och regnvatten gjorde sitt till att dra kraften ur en sådan gödselhög och göra den nästan värdelös .

Efter den kraftiga salvan gick bönderna hem med ett fast beslut att fortast möjligt bygga en gödselstad med cementerad botten och med väggar och tak som skyddade mot sol och regnvatten.

för

Torvstöet blev en modesak rent av som alla ville ha , och blev den till storvälsignelse inte minst däri att den förbättrade lukten i stallarna. Man fick också klart besked om vikten av att triera säden och få fram det allra bästa till utsäde. Man fick också reda på växtföljdens betydelse för att få bättre skördar och effektiva vare bekämpat ogräset. Det gjordes upp olika växtföljder som skulle vara vägledande och som man kunde välja emellan allt efter de jordarten man hade hemma. Kreatursstammen var vid denna tid undermålig och gav liten avkastning och en förbättring av de nna var en viktig betingelse för god lönsamhet. Även på detta område gav Ekerot goda råd med gott resultat . För att få bättre avelsdjur bildades Tjur, galt och hingstföreningar som kunde inköpa de bästa djur som fanns att få .Det blev också bättre djur i stallarna efter hand som det blev avkomma från de sålunda inköpta avelsdjuren .

Dessa upplysningskurser gav kanske ändå mest genom den stimulans och intresse för jordbruk som den skapade hos en större allmänhet. Det blev lockande med jordbruk helt enkelt och efterfrågan på jordbruk blev stor. Det föddes då en rörelse som gått till historien

som "Egnahemsrörelsen" . En egnahemsnämnd tillsattes i länet som var behjälplig med att från större gårdar med stort yttinnehåll stycka ifrå mindre områden till småbruk. En hel massa torp friköptes också och ibland utökades med närliggande områden . I sådana fall fick egnahemsägaren nödtorftiga byggnader med i samma köp och kom lättare i gång än den som köpte mark utan byggnader. I senare fallet fick egnahemsägaren bygga helt nytt både uthus och boningshus. Här i N.Mellby hade man tidigare fått ett strålande exempel på hur en sådan utstyckning kunde utveckla sig .

På Björkeberga gård hade man redan år 1892 sålt alla de 13 torpen som tillhörde gården. Under de närmast följande åren blev dessa ~~skänd~~ eländiga torp ,med dåliga bostäder och dåliga uthus , förvandlade till välskötta ,vackra och lönande jordbruk som var en prydnad för bygden och fyra av dessa "egnahemmare" tillerkändes Hushållnings-sällskapetets första pris för välskötta jordbruk. Hit kom det tillresande studiebesökare från hela Sverige och även från Danmark för att se Kristianstads läns vackraste samling med första pris belönade jordbruk. Det blev en ädel tävlan mellan dessa "nybyggare" i

att odla bygga och förbättra , allt med resultat att välståndet växte och där förut bott fattiga torpare som inte hade minsta möjlighet att komma framåt i sin gärning ,där bodde nu en välbärgad befolkning med en sparad slant på banken och hade barn som kunde utbildas genom skolor för olika livsuppgifter. Ideen att låta folk få en egen torva att arbeta på hade visat sig bärande, det lönade sig att förbättra , det kom en själv tillgodo.

Ekedalsgården i Vannaröd styckades helt och hållet år 1909 till 15 stycken småbruk och här upprepades samma historia som vid Björkeberga men med den skillnaden att det här blev allt för små brukningsdelar överlag och många av dessa egnahem har upphört och sammanslagits med ett närliggande. Även här blev det odlande och byggande i flera år och resultatet blev vackra små gårdar med välansade trädgårdar och skog till husbehov som också den var väskött.

Det var dock på Maglö som det blev den största samlingen av småbruk. Först var det en massa torp som såldes och sedan naggades huvudgården hårt i kanterna genom att sälja odlad åker och skog till lämpliga hemmanslotter, så det blev här omkring ett 30-tal egnahem här.

ACC. N:R M. 15878:23.

Inte riktigt alla av dessa "nybyggare" lyckades så bra, men för de flesta gick det framåt och man reder sig gott.

Gamla gästgivargården i Sösdala blev också vid denna tid naggad i kanterna då man fränstyckade tre stycken jordbruk som visat sig bärande ända sedan dess. Särskilt på det ena egnahemmet utökades åkerarealån genom nyodlingar . Tågarp nr 1 var också en relativt stor gård och även här blev det tre stycken småbruk i gårdens utkanter.. Gunnarp Nygård i Tjörnarps socken var en gård på 150 ~~tunnor~~ tunnland åker ,jämn och stenfri. Den delades i 5 i ungefär lika stora delar och på de flesta av dessa fick det byggas helt nya hus. Exemplen kunde mångfaldigas om hur det rörde sig på landet under denna tid. Nog har livet sin böljegang och växlingarna kommer tätt. En rörelse som egnahemsrörelsen med all des odlings och uppbygg- nadsarbete har blivit omodärn på mindre tid än en mansålder och jag som på nära håll bevittnat både des början och dess slut tycker allt att det går väl fort. Den som odlar ett stycke jord skänker en gåva åt sitt land ,hette det förr , men så säger man inte nu- mera. Nu låter det istället -lägg ner småbruken och plantera skog

på de åkrar som inte lämpar sig att brukas med maskiner. Arbetskraf-
ten är för dyr till det tidsödande arbetet att köra med hästar
på en stenig åker. Utvecklingen som vi nu får se står inte att
hejda och ingen försöker att göra det heller.

Vägarnas förbättringar

De äldsta vägarna som jag känner till de var krokiga och backiga
och mycket ojämt underhållna . De underhölls nämligen av bönderna
som hade i mantal satt jord som fick laga och underhålla en väg-
bit i storlek i förhållande till det hemman han hade .Somliga var
noggranna med att hålla sin vägbit i ordning andra var mera försum-
liga och så kom det sig en del av vägen var i gott skick och andra
delar var sämre. På ett och annat ställe rättades vägen och en och
annan backkrönt jämnades ut . Ibland skedde detta på enskilt inia-
tiv ,såsom i Tjörnarp där ryttmästaren Berg von Linde förbättrade
landsvägen på ovan angivet sätt. En hög backe grävde han ut och en
mycket bra vägrätning strax norr om järnvägsstationen . Vilke år
tal som häradets vägstyrelse övertog vägunderhållet mins jag inte
gissar att det var någon gång på 1920-talet . Senare blev det Sta-
ten som övertog vägunderhållet. 1910

År 1932 blev ^{stora} vägen omlagd och rättad som går genom socknen från söder och till norr -landsvägen vi kallar - den fick långa stycken en helt ny sträckning ,blev bredare och rakare , nya broar fick byggas och många gamla fina valvböroar blev överflödiga. Ber för övrigt hänvisa till min artikel i Norra Mellby Sockenbok på sidan 228 där ämnet mera uttömligt behandlas.

Nya åkdon ?

Ja nog blev det nya åkdon efter hand som jordbruket förbättrades och välståndet ökades. I äldre tider kördes allt grovt arbete med s.k bolstervagn ,gödsel,grus,jord och hö och säd ,och vedmen också kvarnresorna kördes med bolstervagn utan fjädrar. Det blev en fjäderlastvagn efter hand på ställena och den användes till kvarnresor , till de flesta resorna på vägarna om det nu gällde att konstgödning i säckar,kalk bräder och det som forslades i burar svin kalvar och dylikt . Det blev också en bättre finvagn att åka i efter hand och här som andra fall ,det ena exemplet lockade fram det andra . Uppsvinget kom som förut nämnts i början på 1900-talet.

Järnvägen?

ACC. N:R M. 15878:26.

Järnvägen blev färdigbyggd fram till Sösdala i juli 1859 jämt ett år tidigare än den kom till Hässleholm. Hur denna landsbygdens pulsåder förändrade förhållandena har jag något berättat om i det föregående . Ett helt nytt samhälle växte upp , handel och hantverk blomstrade , skogen fick större värde och förbindelserna med yttervärlden blev mycket bättre. En del av bygdens folk fick arbete vid järnvägen o.s.v.

Postgången?

Den äldsta postgång jag har talat om här i bygden var av enskild karaktär. Lagmannen O Rönström ,som hade så många torpare och dagsverksbönder , lät en av sina torpare gå till Kristiastad en gång i veckan året om och hämta hans post. Präst och länsman fick väl hämta sin post på samma ställe på vad sätt de kunde. Det övriga folket hade nog ingen post före den obligatoriska skolans tillkomst.

På Hovdala hade man en gammal trotjänare Nilla Jönsdotter som bar posten från Kristianstad till Hovdala i 50 år med början av 1840-talet . Post-Nilla kallad levde tills hon 97 år och var med i fem kungars regeringstid. Sedan järnvägen kom till Hässleholm hämtade

hon herrskapet Ehrenborgs post i Hässleholm som låg betydligt närmare Hovdala än Kristianstad. Det är tänkbart att de övriga herrskaperna hade liknande postgång cirka 4 mil lång.

Sedan järnvägen kom till bygden kom posten med järnväg till Sösdala och stationsinspektoren var och den som stod för att dela ut posten vid den vanliga biljettluckan . Som skolpojke har jag hämtat mycken post vid biljettluckan i Sösdala station. Sedan stora hotellet blev byggt i Sösdala 1904-1905 flyttade posten dit och det blev postens folk som tog hand om utdelningen och avsändningen av post. Posten har sedan flyttat flera gånger inom samhället därför att lokalerna hade en benägenhet att bli för trånga för den allmer svällande rörelsen. Postman eller postkvinna blev det också som bar posten fram till kyrkby Mellby och till andra byar . Häglinge hade flera år en man som körde med häst och vagn och hämta posten i Sösdala för att delas ut vid poststationen i Häglinge och denna postgång fortsätter ännu fast med bilskjuts.

Gästgiveriet med tillhörande skjutshåll allt när hotellet blev färdigt . Hotellet förmedlade också skjutsar till närliggande

ACC. N:R M. 15878:28.

orter fast med bil . Samma uppdrag hade samtidigt en annan bil-
station så gästgivarskjuts kan man inte kalla det . Numera har
hotellet ingen bilskjuts att erbjuda sina kunder ,det skötes nu-
mera helt av en närliggande bilstation.

Nog har folk ändrat på yrke och syselsättningar alltid .
Vi hade t.ex en kopparslagare i Sösdala och en i Häglinge , men
när de blev för gamla att driva yrket längre var det ingen som
fortsatte med det. Deras yrke upphörde de första åren av 1900.

Både vagnmakarna i gammal mening och även den vanliga bondsmedjan
de har slagit igen , inte så där hastigt utan mera långsamt .

Redskapen köpes färdiga från fabriker och likaså maskiner
och går de sönder köpes en ny del som passas in i stället för den
som gått sönder. Det finns nästan inga hästar att sko och ha
man en häst behöver den knappast skos numera då den nästan ald-
rig går på vägarna utan endast hemma på jordbruket . Sadelmakeriet
har gått samma väg -försvunnit vad beträffar att sy seldon av
helt naturliga skäl då hästarna är borta. .

Exempel på hur personer från jordbruket övergått till andra nä-
ringsgrenar .

Ja det finns många exempel på detta. En lantbrukare som hade ett hemman i Åbarp Tjörnarps socken -hette Carl Åkeson - lämnade jordbruket och blev Sparbankskamrer i Sösdala ända till sitt fränfälle. Hans son Einar Åkeson fortsätter i samma gärning ännu, fast egen-sonens domen i Åbarp är i ~~skänkens~~ ägo ännu. Det fanns också en och annan småbrukare ,och även större , som inte lyckdes så bra med jordbruk och måste avveckla av ekonomiska skäl . Somliga av dessa tog anställning vid vägstyrelsen eller i någon industri . Kan också nämna att när det blev modärnt med jordbruk under egnahemsrörelsens tid då var det många hantverkare som lämnade sitt yrke och försökte sig på jordbruk . En skräddare, en sadelmakare och en skomakare ^{i Sösdala} skaffade sig jordbruk under ljusa förhoppningar om lönsamhet . För skräddaren gick det bra ,han sydde kläder under all s.k fritid vid jordbruket och fick inkomst från båda hållen. För de andra två hantverkarna gick det sämre ,de var inte vanda vid jordbruk och tröttnade efter ett år. Vi hade en kopparslagare som skaffade sig ett litet jordbruk i Gunnarp Tjörnarps socken som hade ett par tre år ,då var han utledsen på jordbruk och återgick till sin gamla gärning.

Både kopparslagaren och hans fru var trevliga och begåvade människor och visst inte fattiga . De umgicks med mina föräldrar då de några år var våra grannar , Tre söner hade de , varav två gick den lärda vägen . alla skötsamma . Två av kopparslagarens barnbarn hör till de lärde i Lund där de bor , en är professor och den andre är Adjunkt ? . Så nog har det växlat om i många fall.

Emigrationen härifrån har inte varit så stor att den förändrat befolkningsklientelet något vidare . Det är klart att en och annan reste över till Amerika och blev borta för alltid, många kom igen och hälsade på en eller flera gånger och somliga kom igen efter några år och startade jordbruk eller något annat för sina besparingar. Känner inte någon hel familj som emigrera utom att en av reste före och började i det nya landet i väster, och skrev hem och lockade över en till och en till och sist hämtade gamla mor som fick en god och tryggad ålderdom i Amerika . Känner till bara ett fall där det gick till på angivet sätt.

Förändringar i byggnadsskicket ? Ja visst har det förändrats helt och hållet på de sista 60-70 åren under den uppgångstid jag

*medlemmar
no*

förut har beskrivit. Låga hus ,täckta med halm ,ofta sammanbyggda i vinkell eller fyrkant ,eldfarliga i högsta grad ,de har försvunnit då de inte längre kunde fylla sin uppgift i ett modärnare jordbruk. De gamla husen var för trånga,obekväma och arbetskrävande i en tid då arbetskraften är så dyrbar . Bruksenheter blir större för varje år då sammanslagning av jordbruk förekommer nästan varje gång det blir ägobyte på ett ställe. När en lantbrukare blir för gammal och lägger upp, säljes hans hemman vanligen till en granne som ,antingen direkt eller genom lantbruksnämnden som förmedlar och ordnar med sammanslagning av jordbruk . Det händer ibland ett hemman blir delat i två delar och överlåtes till ett par grannar . Halmtaken var illa sedda av brandförsäkringsbolagen och så fort det blev någon om eller tillbyggnad på ett ställe förseddes husen med "hårda tak" -tegelpannor eller eternit och nu senast har det blivit modärnt med tak av aliminium som är synnerli- lämpliga på höga lador med kanske kleh konstruktion - Aliminium-taken är mycket lätta och därtill varaktiga. Orsakerna till denna förändring och förbättring är givetvis ett starkt behov av ~~rättix~~

rationalisering och önskan efter bekvämlighet och i den mån man fått råd till det har förbättringar skett. Skillnaden mellan de bostäder som var brukliga såväl på gårdarna och i samhällena under min barndom och nu är oerhört stor. Det ena exemplet har liksom lockat fram det andra när det gäller att skaffa sig bostäder. Man har strävat efter att få det bättre och bättre. Med möbleringen har det gått likadant. Storstugan som var vanligt på de flesta ställena, den har antingen försvunnit genom nybygge eller också förvandlats till finrum och möblerna de har flyttats och kasserats och nya har kommit i stället. Långbordet med väggfast bänk vid ytterväggen har ersatts med ett bord mitt på golvet stolar och soffor, vanligen av ek har kommit in. Möjligen står en gammal "Moraklocka" på sin gamla plats och mäter tiden med sitt lugna tickande. De gammaldags öppna spisarna i köken försvann nog de flesta redan före sekelskiftet och bakugnarna är också nästan borta på gårdarna. Det bröd man bakar, bakar man i den elektriska köksspisen i många fall, eljest en modärn bra spis som eldas med ved. Många bönder köper sitt bröd liksom vi andra

och säljer brödsäden . Vill inte påstå att förändringarna i mat
och dryck har blivit så stora vad nu beträffar det som ätes.

Att slakta en gris då och då vid jordbruken gjorde man ju förr
så länge jag kan minnas . Men nu är det den skillnaden att grisen
sällan slaktas hemma och tillredes inte heller som förr. När man
numera sänder sina gödsvin till slakteriet , kan man rekvirera en
av dessa hem igen i skaktat tillstånd , när man vill . Det ~~sittas~~^{saltas} inte
och rökas som i gamla tider utan styckas och males ner i lämp-
liga portioner i cellofanpåsar och lägges ner i en frysbox och
håller sig fäskt och tillgängligt året om. Man ställer också till
med storslakt på höns som gallras ut varje höst och rensar och
lägger dessa också i frysboxen. Kalvar och lam är det nog inte så
vanligt att man slaktar som förr. Kristiderna , särskilt den första
1914--1919 då det blev ransonering ^{på mat} även för bönderna, framtving-
ade vissa förändringar . Skulle det bli någon familjehögtid blev
man nödsakad att ordna den i många fall på ett pensionat eller ho-
tell som hade vissa möjligheter att få extra tilldelning av födo-
ämnen till sådana familjehögtider. Sedan har det inte återgått

till det gamla bruket igen med begravningsmiddag hemma i hemmet eller ett femtioårskalas . Förra året var jag på ~~xxx~~ en begravning där man hade samling i hemmet ,höll en andaktstund där, körde i procession till kyrkan och sedan hem igendär begravningsmiddagen åt i det rymliga hemmet . Det har inte hänt på många år i min bekantskapskrets och var en upplevelse. Bruket av presenter och upp- vaktningar var helt främmande ting vid födelsedagar i min barn- dom . Det började inte förr än på 1910-talet så vitt jag vet och har blivit nästan en plåga i många fall ,därom vittnar de många annonserna i tidningarna varje dag men undanber sig vänligt men bestämt alla uppvaktningar på sin bemärkelsedag och för säkerhets skull reser man bort från hemmet och kommer igen ett par dagar senare . .

När man började hålla tidning?

Ja tidningar har det funnits och ~~xxx~~ lästs så långt tillbaka som jag minns. När vi gick i skolan här framme i Sösdala så hämtade vi tidningar till oss själva hemma och till andra vid stationen där som förut nämnts posten delades ut. Skånska Dagbladet och Norra Skåne var de vanligaste tidningarna här då.

Svenska Posten som gavs ut i Jönköping , var mycket vanlig i reli-
giösa hem och vi hade den hemma, fast i bolag , tror de 4 st om
den och blev tidningen alltså 4 veckor gammal när den kom till
oss, vilket inte gjorde så mycket då den inte var nyhetstidning .
Norra Skåne började utgivas 1899 och Skånska Dagbladet kör nu
med 77-de årgång. Min far som var kommen från Huaröd i Gärds härad
var tidigare bekant med Kristianstadsbladet som grundades 1856.
Han talade också om "Fäderneslandet" en tidning som började fint
och anständigt men övergick med åren till en skandaltidning och
köptes en och annan gång i lösnummer när någon från bygden blev
illa åtgången i dess spalter. Några tidningar av äldre datum än
de som nu nämnts känner jag inte till och säkerligen förekom ingen
tidningsläsning bland allmänheten förrän på 1860-talet . Nu har
vi så gott om tidningar att en del avlivs på grund av stor kon-
kurens om läsarna.

Beträffande nöjen och förströelser ,så har det
allt blivit stora förändringar . Landsbyggsungdomen gick till dans-
banorna som smälldes upp lite här och var i backarna . Tillställ-
ningen hölls vanligen på söndagskvällen.

Man betalade spelmannen eller spelmännen, då ofta var två stycken
25 öre för kvällen, det gällde manliga deltagare, flickorna dansade
fritt. Vintertid kunde det hända att någon upplät sin loge till
dans åt ungdomarna, men det hände inte regelbundet utan i ensta-
ka fall. Det är länge sen den gamla tidens dansbanor slutade.
Det bildades så många olika föreningar av allehanda slag och i
dessa ordnade man också sitt nöjesliv. De kristliga föreningarna
samlade under åren från 1880-talet och tills nu många ungdomar
som hade nöje av att vara tillsammans i studium och underhållning.
Förhållandet mellan husbondefolk och tjänare har också förändrats.
Det är klart att man har folk i maten ännu på ställena, men inte
så helt och i samma utsträckning som förr. Då åt husbondefolk och
tjänare vid samma bord, bodde alla på stället och lönen räknades
för helåret. Man gick i tjänst den 1 november och stannade kvar
till den 24 oktober nästa år, då man fick en frivecka till den 1
november igen. Hade dessutom två marknadsdagar och två auktions-
dagar fria för året att roa sig på. Så gick åren och tjänstefolk
av båda könen gifte sig ofta med varandra och skaffade sig eget
jordbruk efter hand.

Nu lejer man dräng som får betalning för timman. han bor i regel hemma i sitt hem eller någon annanstans , åker motorcykel till den bonde han arbetar hos , får mat på stället de gånger han är där men är friherre på lördagar och söndagar och får äta var det bär sig . Han är vanligen en rörlig herre som på sin motorcykel far ut där det finns något roligt som intresserar honom . Bandet mellan husbönder och hans tjänstefolk är inte på långt när så hårt knutet som förr. Där det var ett gott förhållande mellan husbonde och hans tjänare stannade de ofta kvar på stället länge och växte samman med familjen och när de talade om vad som utfördes på gården ,så sa man alltid vī och vårt ,man hade stort intresse av att allt gick så bra som möjligt och det var en skam även för drängen om man blev efter med arbetet ,vårbruket eller skörden.

Köpa böcker och läsa böcker kan ju givetvis inte vara äldre än den obligatoriska folkskolan då man först lärde sig läsa.

Sockenbiblioteken är vid det här laget 100 år gamla och har lästs hela tiden ^{åt}minstone under vintertiden . Köpa böcker det är högst individuellt och de som har större läslust köper nog böcker vid

alla tillfällen ,på bokauktioner och andra vanliga auktioner till presenter m.m. I ungdomen läste vi "Tistelöns Ros" Jules Venes fantastiska historier" . Snapphanehistorier , historiska böcker . Profana och kristliga romaner , Resebeskrivningar e.c.t . Var de köptes för övrigt ? Vi har haft bokhandel i Sösdala så länge jag minns och goda tillfällen att köpa där. Visböcker köptes ofta av kringvandrande individer som hade allt möjligt skräp. Visorna som drängarna och pigorna sjöng när de samlades eller gick i sällskap utåt vägarna , ja det var Elfsborgsvisan, och sentimentala visor om olycklig kärlek då bondpojken blev förnekad av en sträng far att gifta sig med pigan , eller om greven som med en lång kniv stack ner en tjänare som älskade ~~grevedottern~~ grevedottern och grevedottern döda sig självi sorgen över att inte få den hon älskade. o.s.vv Hände det ett mord i landet så blev det i regel en visa om det som sjöngs en tid . Det hände t.o.m. att en dräng från byn kom försent efter en permission vid regmentet fick sitta i buren några dar och där diktade han en visa om byns bönder tjänarna, smeden och hela högen . Det var en tokig visa

som sjöngs allmänt till stor förargelse för dem som figurerar i visan . Skada att den inte finns längre . En vers kommer jag i håg. Bonden haver ju ock statt en dräng , till den han spikar ihop en säng .Och fyller den med bås och mattor ,en säng som passar för hund och kattor, tralla tralla-la. En ryktare har han ju också statt för han är klädd i cylinderhatt. Med stora stövlar och blanka sporrar, han jämna kan vår gödselkorra. Tälla-la tralla-la.

Vi har sjungit finare saker också . Vi har haft en klockare som hette Otto Lindblad, inte alldeles okänd i Lund heller . Han diktade och sjöng och dirigerade en sångkör som reste vida omkring och sjöng Han dog 1864 och till våren är det bestämt att det skall resas ett värdigt minnesmärke över honom här i Sösdala (kom och se det)

Den kristliga sången har ljudit under alla de år den frikyrkliga verksamheten varit i gång här ,alltså i 80 år. Kyrkan har också en sångkör sedan flera år tillbaka och sjunger vid högtidliga tillfällen . Poesiböcker och fotoalbum ? Ja nog har det funnits och varit på modet en tid för 50 år sen . Det var flickorna som höll sig med poesialbum och vi pojkar skrev i dem -vackra fina verser

som vi hittat nån stans och lärt in så vi kunde skriva dem utantill.

Vykorten var ju rena "flugan"en tid och postverket ^fjänade säkert mycket pengar på dessa vykort. Beträffande tron på spöken och övernaturliga händelser det hörde man mycket förr ^{om dit} i min uppväxttid under förra århundradet och de gamla trodde helt och fullt på vad som berättades . De såg och hörde så mycket dessa gamla gummor och gubbar. Folk i min ålder har inte trott på dessa ting, och det är helt försvunnit mer än i berättelser som en kuriositet.

Beträffande förändringar i skolundervisningen så har vi nog följt med i denna utveckling . ~~Be~~ståndet av högre skolor ,Folkhögs och lantbruksskolor det har inte förunnats mig eller mina jämnåriga bland jordbrukarungdomen . Detta kom lite senare ,också detta något efter sekelskiftet . Förändringar i de kyrkliga vanorna?
Ja, Söndagsfirandet var allt lite bättre förr , det stora flertalet höll söndag på kristligt vis och det fanns ~~tx~~ ställe där husfar laga med att någon från gården skulle gå i kyrkan varje söndag och liksom representera familjen och det var ju vackert. Många gick aldrig i kyrkan och arbeta på söndagarna . De var dock

inte ateister utan bara helt likgiltiga för andliga ting och så är det nu också . De gamla husförhören de var slut innan jag kunde vara med och jag som är närmare 76 år har inte varit med på något husförhör som så ofta omtalas och förlöjligas genom att berätta om hur befängda svar prästen kunde få av okunniga människor som inte lärt katekesen riktigt . Dop och begravnings-sder och väckelserörelsen i vår församling och dithörande ting vill jag hänvisa först till Norra Mellby sockenbok som jag förmodar att Folklivsarkivet har och till härvarande missionsförsamlings minnesskrift av år 1955 som jag skrivit. Den skriften sänder jag med som en gåva till Folklivsarkivet och hälsar väl-bekomme. Har inte Folklivsarkivet Norra Mellby Sockenbok kan Ni få den också ,fast inte gratis då den kostat mig så mycket pengar att trycka och arbete med att få ihop på sin tid.

Det blir väl också sista brevet på det här året och jag vill tacka för angenäma och trevliga uppdrag under det gångna året och önskar God Jul och god fortsättning